

Latvijas Republikas tiesībsargs

Baznīcas iela 25, Rīga, LV-1010, tālr.: 67686768, e-pasts: tiesibsargs@tiesibsargs.lv, www.tiesibsargs.lv

Rīgā

2020.gada 14.oktobrī Nr. 1-8/36

**Latvijas Republikas Saeimas priekšsēdētājam
Viņas Ekselencei Inārai Mūrniecei**
saeima@saeima.lv

*Par satraucošām tendencēm Latvijas
Republikas Satversmes tiesas spriedumu izpildē
labklājības jomā*

Latvijai šis gads ir bijis vēsturisks labklājības jomā. Pēc maniem kā Latvijas Republikas tiesībsarga (turpmāk arī – tiesībsargs) pieteikumiem Latvijas Republikas Satversmes tiesa (turpmāk – Satversmes tiesa) ir pieņēmusi šādus spriedumus:

- 2020.gada 25.jūnija spriedums lietā Nr.2019-24-03 “Par Ministru kabineta 2012.gada 18.decembra noteikumu Nr.913 “Noteikumi par garantēto minimālo ienākumu līmeni” 2.punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 109.pantam” (turpmāk – lieta Nr.2019-24-03) – atzīt Ministru kabineta 2012.gada 18.decembra noteikumu Nr.913 “Noteikumi par garantēto minimālo ienākumu līmeni” 2.punktu par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 1. un 109.pantam un spēkā neesošu no 2021.gada 1.janvāra;
- 2020.gada 9.jūlija spriedums lietā Nr.2019-27-03 “Par Ministru kabineta 2009.gada 22.decembra noteikumu Nr.1605 “Noteikumi par valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta un apbedīšanas pabalsta apmēru, tā pārskatīšanas kārtību un pabalstu piešķiršanas un izmaksas kārtību” 2.punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1.pantam, 91.panta otrajam teikumam un 109.pantam” (turpmāk – lieta Nr.2019-27-03) – atzīt Ministru kabineta 2009.gada 22.decembra noteikumu Nr.1605 “Noteikumi par valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta un apbedīšanas pabalsta apmēru, tā pārskatīšanas kārtību un pabalstu piešķiršanas un izmaksas kārtību” 2.punktu, ciktāl tas nosaka valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta apmēru nenodarbinātām personām ar invaliditāti un senioriem, par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 1., 91. un 109.pantam un spēkā neesošu no 2021.gada 1.janvāra;
- 2020.gada 16.jūlija spriedums lietā Nr.2019-25-03 “Par Ministru kabineta 2010.gada 30.marta noteikumu Nr.299 “Noteikumi par ģimenes vai atsevišķi dzīvojošas personas atzīšanu par trūcīgu” 2.punkta vārdu “ja tās vidējie ienākumi katram ģimenes loceklim mēnesī pēdējo triju mēnešu laikā nepārsniedz 128,06 euro”

atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 109.pantam” (turpmāk – lieta Nr.2019-25-03) – atzīt Ministru kabineta 2010.gada 30.marta noteikumu Nr.299 ”Noteikumi par ģimenes vai atsevišķi dzīvojošas personas atzīšanu par trūcīgu” 2.punkta vārdus “ja tās vidējie ienākumi katram ģimenes loceklim mēnesī pēdējo triju mēnešu laikā nepārsniedz 128,06 euro” par neatbilstošiem Latvijas Republikas Satversmes 1. un 109.pantam un spēkā neesošiem no 2021.gada 1.janvāra.

Satversmes tiesa savos spriedumos lietās Nr.2019-24-03, Nr.2019-25-03, Nr.2019-27-03 ir uzsvērusi, ka valstij ir pienākums regulāri vērtēt sniegtā sociālās palīdzības apmēra pietiekamību, lai garantētu, ka tas ir cieņpilns, atbilst sociālajai realitātei un iedzīvotājiem ar zemiem ienākumiem tiek nodrošināta tām nepieciešamā palīdzība.

Visus iepriekšminētos Satversmes tiesas spriedumus caurvij tādi uzsvari kā:

- likumdevēja pienākums noteikt vienotu metodi minimālo ienākumu sliekšņu noteikšanā un izstrādāt konkrētu kritēriju kopu sociālās palīdzības minimuma noteikšanā;
- līdzsvara saglabāšana starp personas vajadzībām un sabiedrības iespējām;
- sociālās nevienlīdzības mazināšana kā būtisks aspekts sabiedrības ilgtspējai;
- minimālo ienākumu sliekšņu piesaiste konkrētam sociālekonomiskajam rādītājam, lai nodrošinātu to adekvātumu attiecībā pret reālo sociālekonomisko situāciju valstī.

Tāpat pēc maniem kā tiesībsarga pieteikumiem Satversmes tiesā izskatīšanā ir lietas par minimālo invaliditātes un vecuma pensijas apmēru, kas gan tieši, gan netieši izriet no valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta apmēra, proti:

- lieta Nr.2020-19-0103 “Par likuma “Par valsts pensijām” 16.panta pirmās daļas 2.punkta un otrās daļas, kā arī Ministru kabineta 2009.gada 22.decembra noteikumu Nr.1605 “Noteikumi par valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta un apbedīšanas pabalsta apmēru, tā pārskatīšanas kārtību un pabalstu piešķiršanas un izmaksas kārtību” 2.2. un 2.3.apakšpunkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1.pantam, 91.panta otrajam teikumam un 109.pantam” (turpmāk – lieta Nr.2020-19-0103);
- lieta Nr.2020-28-03 “Par Ministru kabineta 2019.gada 3.decembra noteikumu Nr.579 “Noteikumi par minimālās vecuma pensijas apmēru” 2. un 3.punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1., 91. un 109.pantam” (turpmāk – lieta Nr.2020-28-03).

Arī pēc Austākās tiesas pieteikuma Satversmes tiesā ir ierosināta lieta Nr.2020-07-03 “Par Ministru kabineta 2011.gada 5.decembra noteikumu Nr.924 “Noteikumi par vecuma pensijas minimālo apmēru” 2.2.apakšpunkta, Ministru kabineta 2009.gada 22.decembra noteikumu Nr.1605 “Noteikumi par valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta un apbedīšanas pabalsta apmēru, tā pārskatīšanas kārtību un pabalstu piešķiršanas un izmaksas kārtību” 2.1.apakšpunkta (redakcijā, kas bija spēkā līdz 2019.gada 31.decembrim), kā arī Ministru kabineta 2019.gada 3.decembra noteikumu Nr.579 “Noteikumi par minimālās valsts vecuma pensijas apmēru” 2.punkta un 3.2.apakšpunkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 109.pantam” (turpmāk – lieta Nr.2020-07-03).

Ar lielu interesi gaidīju valdības darba rezultātus, izpildot šī gada Satversmes tiesas spriedumus labklājības jomā, tā kā tie ne vien apliecinātu, vai valdība Latvijū uzskata par sociāli atbildīgu valsti, bet arī – vai vispār tiek respektēts Satversmes tiesas spriedumos lemtais, kam ir likuma spēks.

Lai izpildītu Satversmes tiesas nolēmumus, sākotnēji tika paredzēts noteikt vienotu metodi minimālo ienākumu sliekšņu noteikšanā, kas balstīta uz sociālekonomisko situāciju valstī, tādējādi sekmējot nabadzības un ienākumu nevienlīdzības mazināšanos visā valsts teritorijā. Valdība piedāvāja noteikt ienākumu mediānu¹ (turpmāk – ienākumu mediāna) kā atskaites punktu minimālo ienākumu sliekšņu noteikšanā sociālās aizsardzības jomā. Tika paredzēts noteikt, ka minimālo ienākumu sliekšnis, pie kura cilvēkam ir sniedzams atbalsts no publiskajiem resursiem, nevar būt zemāks kā 20 procentiem no pārskata gadā publicētās ienākuma mediānas apmēra, paredzot, minimālo ienākumu sliekšņu pārskatīšanu veikt reizi gadā – 1.jūlijā – pamatojoties uz Centrālās statistikas pārvaldes tīmekļa vietnē publicēto aktuālo ienākumu mediānas vērtību, attiecīgi izdarot grozījumus likumā “Par sociālo drošību” un citos nozari regulējošos likumos.²

Lai gan ar atsevišķiem trūkumiem, uzskatu, ka kopumā valdības piedāvātais modelis minimālo ienākumu sliekšņu noteikšanā atbilstu Satversmes tiesas paustajām atziņām.

Tomēr nopietnas bažas ir radījis 2020.gada 30.septembra valdības sēdē nolemtais. Iepretim Labklājības ministrijas iecerētajam modelim, valdība bez objektīva pamatojuma nolēma likumos noteikt konkrētu pabalsta (pensijas) apmēru – 109 *euro*, nevis minimālo ienākumu sliekšņu noteikšanas principu, un atteikties no minimālo ienākumu sliekšņu ikgadējas pārskatīšanas, nosakot, ka minimālo ienākumu sliekšņus pārskata ne retāk kā reizi trijos gados, ņemot vērā valsts finanšu situāciju. Minētais attiecināms uz visiem ar valsts budžeta likumprojektu saistītajiem pasākumiem labklājības jomā.³

Uzskatu, ka šāds valdības lēmums ir Satversmes tiesas sprieduma klaja nepildīšana. Loģiski veidota sistēma atkal tiek sasaistīta ar politisko tirgu. Tā pēc būtības ir atgriešanās pie līdzšinējās kārtības. Arī šobrīd Ministru kabinetam ir uzlikts pienākums katru gadu pārskatīt minimālos lielumus. Būtiski, ka jau šogad valdības paredzētais pabalsta apmērs 109 *euro* ir aprēķināts, ņemot vērā 2018.gada ienākumu mediānu. Iesaldējot šo lielumu uz trīs gadiem, 2023.gadā tie būs jau piecus gadus seni dati.

Satversmes tiesa ir uzsvērusi, ka **likumdevēja pienākums ir definēt minimālo ienākumu sliekšņu noteikšanas metodes pamatprincipus, kas ietver minimālo ienākumu sliekšņu pietiekamību un to periodisku pārskatīšanu**⁴. Proti, izraudzītajai metodei ir jābūt tādai, kas šo minimālo apmēru padarītu atkarīgu no ekonomiskajiem rādītājiem, tādējādi atspoguļojot sociālo realitāti un patieso ekonomisko situāciju valstī. Vēl precīzāk, preses konferencē par spriedumu lietā Nr.2019-24-03 Satversmes tiesas tiesnesis A.Laviņš norāda, ka šie lielumi būtu jāpārskata katru gadu.

Pamatojuma tam, kāpēc likumā būtu jāieraksta konstanti pabalstu apmēri, nevis minimālo ienākumu noteikšanas princips, ir vien politiska vienošanās, kas ir ne vien klajā pretrunā Satversmes tiesas spriedumiem, bet arī atgriešanās pie “stāsta”, kāds bija padsmīt gadu garumā par minimālo ienākumu sliekšņu noteikšanu pirms minētajiem spriedumiem. Retoriski jājautā – vai Latvija patiesi ir tiesiska valsts, ja Satversmes tiesas

¹ Ienākumu mediāna ir statistikas rādītājs, kas raksturo novērojumu, kas sagrupēti no zemākās vērtības līdz augstākajai, centra vērtību (sadalījuma viduspunktu). Tādējādi ienākumu mediāna nozīmē ienākumu, kas sagrupēti no zemākajiem līdz augstākajiem, viduspunktu (nevis vidējos ienākumus).

² Informatīvais ziņojums “Par priekšlikumiem valsts budžeta ieņēmumiem un izdevumiem 2021.gadam un ietvaram 2021.–2023.gadam”. Pieejams: <http://tap.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40491864&mode=mk&date=2020-09-22>

³ Ministru kabineta 2020.gada 30.septembra sēdes protokols Nr.57; 6 – 11; 13; 15; 17§. Pieejams: <http://tap.mk.gov.lv/mk/mksedes/saraksts/protokols/?protokols=2020-09-30#7>

⁴ Skat., piemēram, Satversmes tiesas 2020.gada 25.jūnija sprieduma lietā Nr.2019-24-03 19.punktu. Latvijas Vēstnesis, 121, 26.6.2020.

spriedumiem ir tikai formāla nozīme. Tāpat salīdzinājumam ir jājautā, kādēļ, piemēram, Valsts un pašvaldību institūciju amatpersonu un darbinieku atlīdzības likumā likumdevējs var noteikt, ka valsts un pašvaldību amatpersonu atlīdzība tiek piesaistīta mainīgam bāzes lielumam, ko aprēķina korelācijā ar Centrālās statistikas pārvaldes aprēķināto vidējo darba samaksu valstī, bet minimālo ienākumu noteikšanā, nē.

Ņemot vērā iepriekš norādīto, aicinu Latvijas Republikas Saeimu pievērst uzmanību Ministru kabineta iesniegtajam likumprojektam “Par valsts budžetu 2021.gadam” un to pavadošajiem likumprojektiem labklājības jomā un sociāli atbildīgi tos izvērtēt. Šajā procesā aicinu pievērst uzmanību, ka Satversmes tiesa ir īpaši uzsvērusi, ka valsts rīcības brīvība, lemjot par sociālās palīdzības minimumu, ir ierobežota. Valstij sava izvēle sociālās palīdzības minimuma noteikšanā un šajā sakarā izdarītā konceptuālā izšķiršanās ir pienācīgi jāpamato, citstarp ar empīriskiem un zinātniskiem atzinumiem.

Ar cieņu
tiesībsargs

Juris Jansons

Šis dokuments ir parakstīts ar drošu elektronisko parakstu un satur laika zīmogu